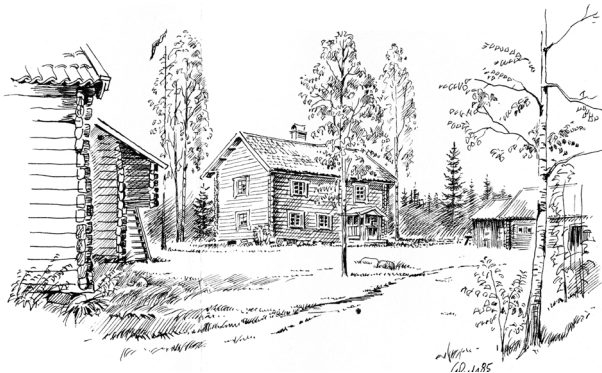

Nu & Då

FÖR MEDLEMMAR I VÄSTERVÅLA (SOCKEN) HEMBYGDSFÖRENING

"För en levande landsbygd med känd historia"

Nr 2. 2020. Årgång 4

En annorlunda tid

Strax efter Per Olov Enquists bortgång i slutet av april, läste jag om några av hans böcker. En av dem var den självbiografiska *Ett annat liv*. På sidan 135 stöter jag på *Västervåla*. Enquist bodde som nybliven student i Uppsala granne med Lars Gustafsson, eller som han skriver "en ung student från Västerås, närmare bestämt Västervåla". Det var visserligen inte helt rätt geografiskt, men ändå roligt att se Västervåla i en bok som översatts till ett tjugotal språk. I Lars Gustafssons böcker finns ju mer direkta referenser till Västervåla. Även dessa översatta till många språk.

Jungfruhällen och Kappadocia. Kaffeholmarna och Sullerön i bakgrunden.
10 juni 2017 kl 20:40. Ser ni måsarna?

Foto LJ.

Lars Gustafsson och dåvarande hustrun Madeleine köpte 1968 det gamla ålderdomshemmet som hembygdsföreningen fått av kommunen. Huset är ett av många som övergått i privat ägo efter att tidigare använts av föreningar, kommunen eller som affärslokaler. Hur vet man vilka dessa är och vilken funktion de tidigare haft? Jo, på nästa sida finns en första karta. Kanske något för en nostalgitripp eller upptäcktsfärd på cykel eller till fots?

Till fots är vad som gäller för den fina vandring som Hans Philip beskriver. Den går mellan Halvarsviksvägen och Skommarbo.

I Skommarbo står ett tidigare missionshus, som man också kan läsa mer om här.

Styrelsen hade planerat för 1950-talet som ett tema i år och det präglar detta nummer av Nu & Då. Dessvärre har corona lett till att styrelsen tvingats ställa in sommarens aktiviteter. Vi får avvakta och hoppas på bättre tider.

Lisbeth Jonsson

Kalendarium

Tyvärr är följande tidigare planerade aktiviteter inställda på grund av coronapandemin:

- Filmvisning om Oljeön
- Midsommarfrandet
- Hembygdens dag
- Kaffeservering i anslutning till Musik i sommarkväll i kyrkan

Följande aktiviteter äger eventuellt rum i början av hösten och meddelas via e-post och/eller på hemsidan om och när de blir av:

- Kyrkrodd - se sidan 8
- Fornminnesvandring
- Årsmöte

Besök gärna hemsidan - där finns nu en hel del nytt material.

Tack till alla som bidragit till detta nummer och ett särskilt tack till Björn Clasenius för ovärderlig hjälp med layout till detta och förra numret. Nästa nummer beräknas komma i september.

LJ

VLT 6 augusti 1952:

Välkomna till

HEMBYGDENS DAG i Väster Våla

söndagen den 10 augusti 1952

Kl. 11 högmässa i kyrkan. Därefter kyrkkaffe och körsång i Sockenstugan.

Kl. 15 samling i Långgårdet. Tal av Intendent S. Drakenberg, Västerås, över ämnet "Drag ur Västmanlands kulturhistoria". Gymnastikuppvisning, deklamation, allsång, serveringar.

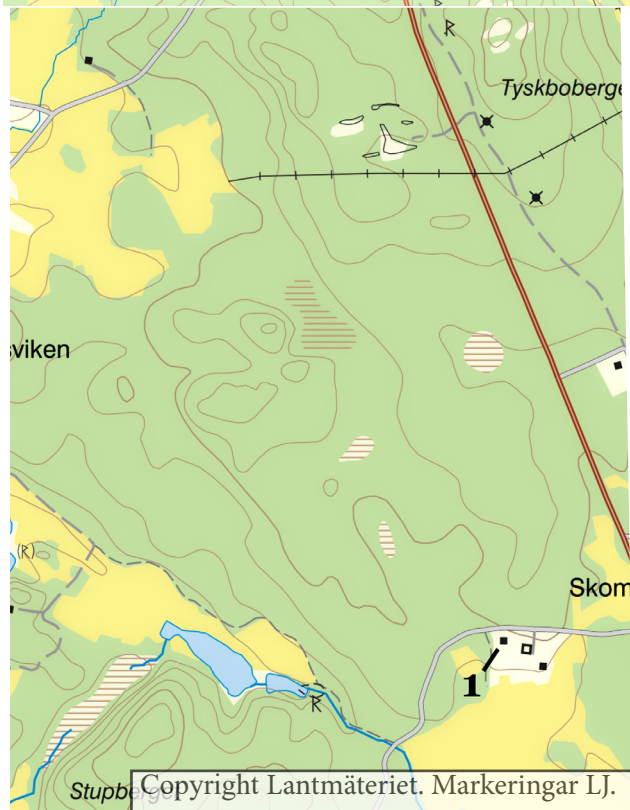
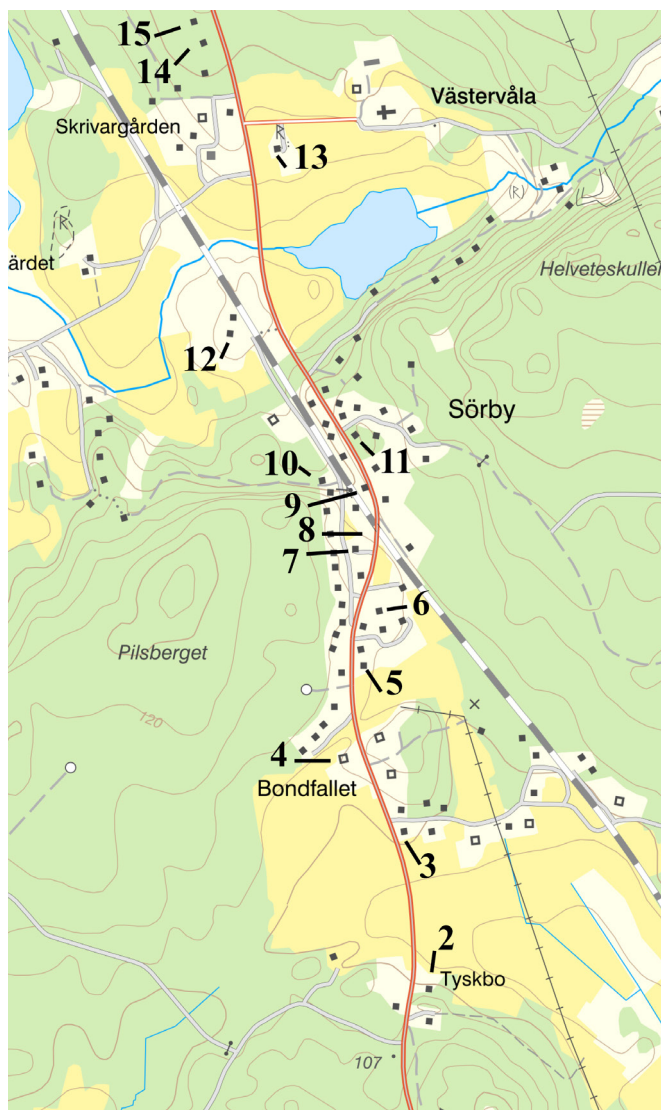
Hembygdsföreningen.

Västervåla 1950-tal

Längs minnenas allé. Del 1.

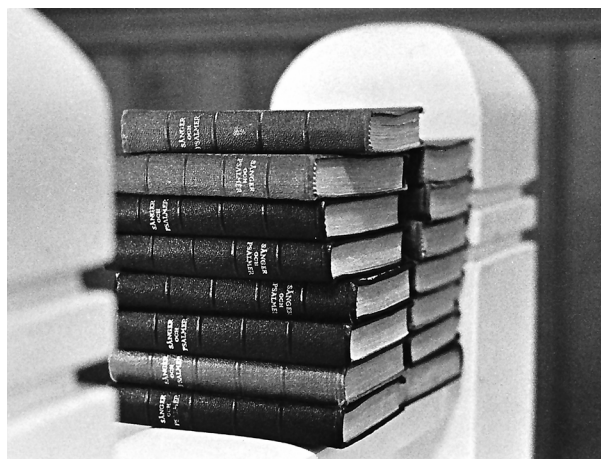
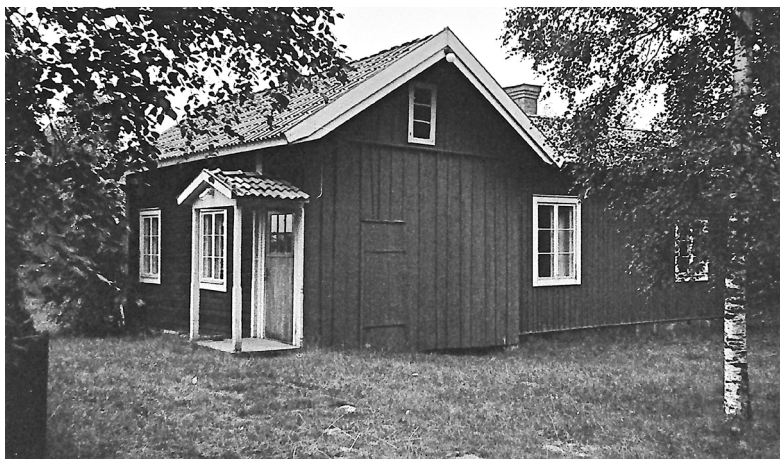
Västervåla har haft och har fortfarande ett mycket aktivt föreningsliv. Under 1950-talet fanns det många lokaler som användes av föreningar, kommunala- eller affärsverksamheter. Nu & Då börjar här en serie för att visa sådana lokaler på kartor över olika delar av den tidigare socknen. De flesta av byggnaderna är nu privata.

I den här delen av Västervåla fanns också tre hållplatser för tåget: Finnbo 1953-1960, Mursjön 1947-1967 och Västervåla från början av 1940-talet till 1967. Den senare låg alldeles bredvid nr 12 på kartan.

1. Missionshuset i Skommarbo. Flohällsvägen 5.
2. "Fridas kiosk" i Tyskbo. Den drevs av Frida Bergström (1890-1968). Hennes man Johan (1885-1927) var skräddare. På platsen står numera ett garage. Ängelsbergsvägen 123.
3. Bondfallets skola. Skolan lades ned 1945. Huset var därefter under ett antal år samlingslokal för föreningen Wåhlagården. Bondfallsvägen 2.
4. Betaniakapellet. Ängelsbergsvägen 112.
5. Handelsbod, som hette Sörby Handel. Affären brann ner år 1955. Nuvarande hus står på samma plats. Ängelsbergsvägen 109.
6. Sörby skola. Skolan lades ned 1967. Lokalen används som samlingslokal och förvaltas av Föreningsalliansen Sörby skola. Läs mer om skolans historia i Nu & Då nr 3 och 4. 2018. Ängelsbergsvägen 103.
7. Cykelaffär och verkstad. Drevs av Evert Nyström (1909-2004), som även var snickare. Ängelsbergsvägen 100.
8. Konsumaffär. Den tidigare konsumaffären låg vid Sörbyvägen 10, men flyttades hit efter att landsvägen lades om. Affären övergick under 1960-talet i privat ägo. Ängelsbergsvägen 98.
9. Bensinstation och kiosk. Ängelsbergsvägen 96.
10. Skomakeri. Drevs av Gottfrid Karlsson (1872-1955). Sörbyvägen 17.
11. NTO-lokal. Knalltäppsvägen 2.
12. Gamla ålderdomshemmet. Övertogs 1952 av hembygdsföreningen och kallades då "gamla fattigstugan", se Nu & Då nr 1. 2020. Sålades 1968. Sörbyvägen 25.
13. Ålderdomshem, från 1920-talet. Ett nytt annex invigdes 1950. Hemmet lades ned på 1960-talet och huvudbyggnaden är riven. Kaplansvägen 2.
14. Sockenstugan, från 1936. Används som samlingslokal. Ängelsbergsvägen 72.
15. Hembygdsgården, från 1959. Används som sådan. Läs om dess tillkomst i Nu & Då nr 1. 2020. Ängelsbergsvägen 70.

Västervåla 1950-tal

Övre raden: Maja Olsson leder söndagsskola 1962. Missionshuset i Skommarbo 1969. Huset är numera utbyggt och ett fritidshus för Karl- Erik och Marita Wretskog, som bor i Sundborn i Dalarna. Nedre raden: Bengt Brusling inleder den traditionella sommargudstjänsten 1972. Svenska Missionsförbundets psalmbok. Foton Mats Källstig.

Missionshuset i Skommarbo

Ett före detta missionshus ligger i Lilla Skommarbo, vid Flohällsvägen, väster om nuvarande landsvägen. Byggmästare Pipar Hans Hansson flyttade ca 1870 från Leksand till Ramnäs. På äldre dar köpte han Lilla Skommarbo och byggde om ett av husen till en församlingslokal, som togs i bruk 1909. Namnet *Pipar* lär komma av att hans far var soldat och spelade trumpet och de kallades pipare.

Under 1950-talet och även senare var Maja Olsson i Halvarsviken en drivande kraft i missionshuset. Hon höll i söndagsskola för barn och juniorverksamhet för 10 - 12 ungdomar varje vecka. Det var bland annat hantverk, lekar och fotboll. Predikanter kom många gånger från annat håll. Församlingen var aktiv i huset en bit in på 1970-talet.

Källor till s. 2 och 3: Mats och Inger Källstig, Sven Hansson och www.gardebo.nu. Kartmaterial detta nr med Copyright Lantmäteriet Dnr:MEDGIV-2020-6-05752.

Svenska Missionsförbundet

Församlingen var knuten till Virsbo Missionsförsamling inom Svenska Missionsförbundet. Det var ett svenskt, nyevangeliskt trossamfund grundat 1878, som en utbrytning ur Evangeliska fosterlandsstiftelsen. Prästen Paul Petter Waldenström var en förgrundsgestalt. År 2012 gick man samman med Svenska Baptistsamfundet och Metodistkyrkan i Sverige till ett nytt samfund, som heter Ekumeniakyrkan.

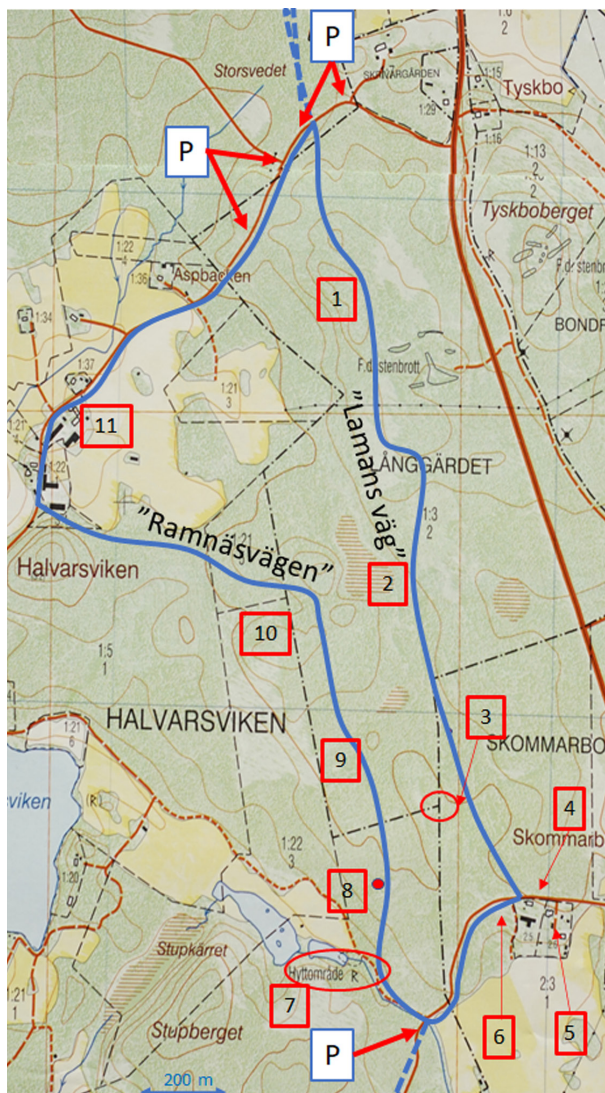
LJ

VLT 12 december 1949:

Det moraliska läget
och dess krav utgjorde ämnet
för det föredrag som pastor
Knut Kjellberg från Stockholm
i fredags kväll höll i Skommarbo
missionshus, V. Våla. Film
visades och kaffe serverades.

Fornminnesvandring

Hembygdsföreningen vill bevara gamla stigar. Välkommen att gå denna intressanta slinga, men var medveten om att med allemansrätten följer krav på hänsyn till markägaren, inte minst i jakttider. Det går att parkera enstaka bilar på angivna platser. Stigen har blå snitsel, förutom avsnitten längs Flohällsvägen och Halvarsviksvägen. Stigen är tyvärr inte lämplig för rörelsehindrade. Längd ca 4,5 km. Välj själv medsols eller motsols och ta gärna med beskrivningen. Mycket nöje!

1. Sänd gärna ett mejl till arkiv@vastervalu.nu när du befinner dig på toppen, så får vi lite statistik. För ungefär 9500 år sedan var kullen ett litet skär i det stora havet. Nära söder om högsta punkten, vid markeringen nr 1, går stigen helt nära några stenbrott där man brutit kvarts in på 1900-talet. På ett annat ställe passerar stigen en provbrytning, som tydligen inte var värd mer arbete.

2. Margit Törnblom i Flohäll berättade att delen mellan Halvarsviksvägen och Skommarbo ingick i "Lamans väg". Namnet kom sig av att en person som hette Laman under en kort period var brukare på Skrivargården och hade en eller ett par anställda som bodde i Flohäll.

3. Här finns ett gränsröse som är utmärkt med nr 35 på en karta från 1698, se bilden längst ner till höger på nästa sida. Röset ingick då i gränsen mellan Skrivargården och Västanberg. Idag är det en skärningspunkt mellan tre fastigheter. Se kartan till vänster.

4. Tidigare missionshuset i Skommarbo.

5. Lilla Skommarbo är känt som beteckning sedan 1727 då skomakaren Jan Jansson föddes där. Han bodde senare i Bondfallet. 1895 köpte Pipar Hans Hansson från Leksand gården av Gustav Oskar Ramnell. Senare övertogs gården av sonen Oskar Hansson. Idag ägs gården av släktingar till Pipar Hans' hustru Kavel Britta Israelsson.

I området har funnits en annan stig som för närvarande är svårfunnen, men som har en trevlig historia: 1893 gifte sig Hans Hansson i Skommarbo med Hilma Eriksson i Halvarsviken. 1901 gifte sig Oskar Hansson i Skommarbo med Augusta Pettersson i Halvarsviken. Samma år gifte sig Anders Olsson i Halvarsviken med Britta Hansson i Skommarbo. Det blev mycket spring genom skogen mellan byarna. Stigen blev hårt sliten och kallas sedan dess "Friarstigen". Men den går inte alldeles samma väg som vår slinga. Kanske kan den bli renoverad med tiden.

Fornminnesvandring

6. Lilla Skommarbo hade en smedja invid Flohällsvägen, men den finns inte som sådan längre. Huset står på annan plats. Ett registrerat fornminne.

Rut Philip framför smedjan. Foto Svante Philip 1947.

8. Här finns en tydlig kolbotten på ena sidan av stigen och rester av kolarkojan på den andra. Här har kolats in i modern tid.

Den inre muren i kolarkojan. Foto Hans Philip.

10. Området kallas Hällarna på grund av de släta berghällarna. Där anordnades ofta dans med deltagare från Halvarsviken och Skommarbo.

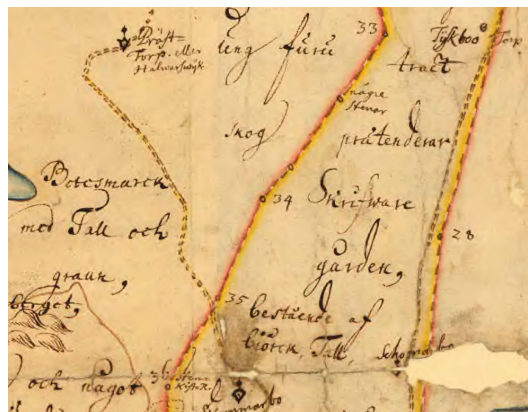
11. Såvitt känt, har det funnits en gård här ända sedan 1608. Även tidigare fanns här en byggnad men inget är närmare känt om den. Sedan 1640 har byn ibland kallats Prästtorpet, numera bara Halvarsviken.

7. Här har funnits en hytta, troligen på medeltiden. Det kan ha varit en blästerugn med vattenhjul, se bild. Senare har här funnits en såg, därav namnet på bäcken: "Sågbäcken".

Bild från rekonstruktion i Mora.

9. Den dubbelstreckade linjen är en del av "väg från Halvarsviken till Ramnäs vägen" på karta från 1698. Den gick vidare söderut via gårdsplanen i Lilla Skommarbo.

Lantmäteriet Historiska kartor 19-VÄL-8, ritad 1698. Den rödgula linjen i mitten är den tidens gräns mellan Skrivargården och Västanberg. Gränsröset med löpnummer 35 är det som vi idag med säkerhet kan identifiera.

Vi som förberedde denna vandring: Sven Hansson vars far ofta gick Lamans väg från Poesivägen till brodern i Lilla Skommarbo, Olle och Anders Olsson i Halvarsviken, Birgitta och Thomas Ekberg som ofta promenerar samt Britt-Marie och Hans Philip som gärna både promenerar och beskriver historia.

Text och bilder Hans Philip. Maj 2020

Bygdehistoria

När Västervåla var som störst

Hur många bodde egentligen i Västervåla under 1950-talet? Med hjälp av uppgifter från SCB fick jag svar på frågan. Det var 1013 personer år 1950 och 850 år 1960. För att se siffrorna i ett sammanhang, satte jag ihop en befolkningskurva. Den ger en illustration till 160 år av stora förändringar. Under den stora utvandringens epok växer Västervåla. Sedan följer under en stor del av 1900-talet en befolkningsminskning. Här liknar Västervåla många andra landsortskommuner. Den buckliga kurvan fram till 1918 väcker många frågor. Varje knöl på kurvan har förstås sin förklaring. Det som händer vid Engelsbergs och Trummelsbergs bruk, järnvägen och Oljeön har stor betydelse.

Toppen som man ser 1918 förklaras med att det i samband med första världskriget fanns stor efterfrågan på järn. I Engelsberg var hyttan fortfarande i bruk och det byggdes en Lancarshiresmedja. Många flyttade in. Arbetstillfällena tycks dock ha varit kortvariga, ty redan 1922 är invånarantalet tillbaka på tidigare nivåer.

Minskningen fortsätter sedan något långsammare. Den beror till stor del på att det inte föds så många barn och att jord- och skogsbruket rationaliseras. Under 1950-talet drar Statens Järnvägar ned på sin verksamhet i Ängelsberg och sågverket läggs ned. De nya jobben är för få att väga upp mot allt detta. Från 1980 och framåt har Västervåla ett i stort sett stabilt invånarantal.

Spanska sjukan drabbade Västervåla

Under våren 2020 med coronaviruset har vi påmint om den mycket allvarliga pandemi som drabbade Sverige med början 1918, nämligen spanska sjukan.

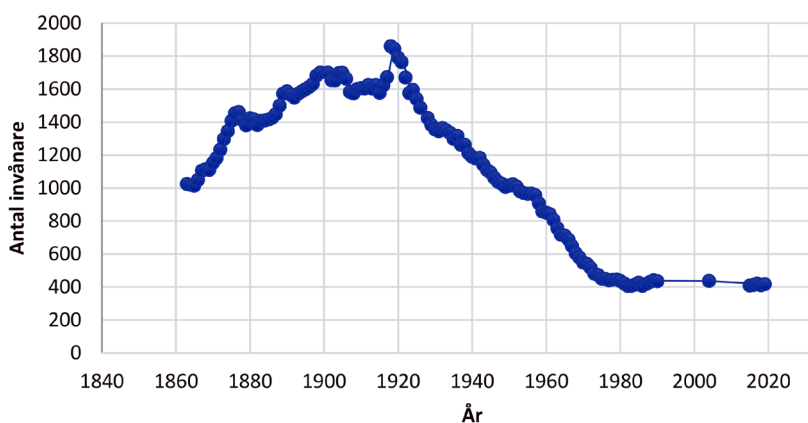
I befolkningskurvan ser det ut som att spanska sjukan inte kom till Västervåla. Under 1918 stiger invånarantalet som mest. Hur kommer det sig?

Död- och begravningsboken i kyrkoarkivet vittnar om en sorglig historia, som tidigare gått att läsa i Nu & Då nr 1. 2018. Mellan oktober 1918 och april 1919 finns 15 dödsfall där orsaken anges som spanska sjukan eller lunginflammation till följd av denna. De avlidna är mellan sju och 52 år gamla, flertalet i 20-årsåldern.

Vid den här tiden föddes i Västervåla varje år ungefär 20 fler än som avled. Under 1918 blev det i stället ett underskott på sex personer. Men det syns inte i befolkningskurvan på grund av att väldigt många flyttade till dåvarande landskommunen under 1918. Det var 344 som flyttade in, medan 152 flyttade ut, alltså en ökning på närmare 200 på grund av inflyttning. Något som inte skett i Västervåla vare sig förr eller senare.

LJ

Befolkning i Västervåla 1863-2019

Uppgifterna kommer från statistikmyndigheten SCB. De är för kommunen fram till 1952, för församlingen till 2005 och för distriktet från 2015. Det motsvarar den tidigare socknen. Toppen nås 1918 med 1859 invånare. År 2019 är antalet bofasta invånare 416.

Åmänningen

Vy över Åmänningen söderut med Kappadocia i förgrunden.
Foto Bertil Jonsson.

Åmänningens vatten

Hembygdsföreningens bok om Västervåla från 1990 har titeln *En socken och en sjö*. Det är Åmänningen som är i centrum av socknen och håller den samman. Åmänningen har historiskt haft stor betydelse. Under järnåldern togs malm upp från dess botten och bearbetades så som man kan se i Dunshammarmuseet. På Åmänningen skeppades järn från Engelsbergs och Trummelsbergs bruk via Strömsholms kanal till Mälaren. På samma vattenväg skeppades råolja upp till Oljeön för raffinering. Innan järnvägen kom var det med båt på Åmänningen som man reste långväga. Runt sjön fanns ett antal skeppsvarv och många skeppare har genom tiderna bott i Västervåla.

Låt oss nu se till själva vattnet. Åmänningen är en näringsfattig sjö. Det är ytterst lite vass och man kan se och höra storlommar, som är karaktärsfåglar för näringsfattiga klarvattensjöar.

Nu & Då har tagit del av en undersökning av sjöarna i Kolbäckens vattenavrinningsområde från 2017.

Av rapporten framgår att pH i Åmänningen var nära nog neutralt, att medelvärde av organiskt material var lågt, syretillgången nära botten var god, siktdjupet var gott, halterna av tungmetaller var mycket låga, avrinningen av fosfor och kväve gav mycket låga värden och den ekologiska statusen bedömdes som måttligt hög. Vad kan man mer begära?

Fisket i Åmänningen

I samband med vattenanalysen provfiskade man med nät. Då fick man abborre, benlöja, braxen, gers, gös, mört, nors och siklöja. Det finns också gädda, lake och öring i sjön. Öringen är utsatt av Åmänningens fiskevårdsområdesförening, ÅFOF.

ÅFOF bildades 1975 och där är alla med fiskerätt i sjön medlemmar. Olle Olsson i Halvarsviken är ordförande. Han berättar om föreningens verksamhet:

-Vi arbetar med att skapa bättre förutsättningar för fisket. Vi sätter ut öring en gång om året och vi har sett till att få ut risvasar för att hjälpa fiskens föryngring, särskilt med tanke på gösen.

-Vi säljer en hel del fiskekort, både årskort och veckokort. De flesta säljs via www.ifiske.se. Vissa fiskare rapporterar via iFiske sina fångster och oftast handlar det om gädda, abborre och gös.

-Varje sommar ordnar vi en metartävling som är en mycket populär familjeaktivitet.

Åmänningen

- är Västmanlands största sjö som ligger helt inne i landskapet
- finns inte med på listan med Sveriges 100 största sjöar
- har en yta av 24,7 kvadratkilometer
- är upp till 30 meter djup
- innehåller ca 50 holmar
- har gett namn till Åmänningevägen i Västerås och i Årsta i södra Stockholm

En dikt från Poesivägen

Åmänningen har inspirerat diktare. En av dem är Sigfrid Hansson (1881-1964), som bodde på nuvarande Poesivägen i Bondfallet. Det är bakgrunden till vägens namn. Sonen Sven Hansson med hustru Margot har numera ett fritidsboende där.

LJ

Vid böljornas lek

Sigfrid Hansson

Du blånande, glittrande pärla
Bland Bergslagens skogar och berg
där tankarna dröjer så gärna
vid stränder i grönskande färg,
där brusande, svallande vågor
skönt kluckar mot klippor och skär
i kvällssolens flammande lågor
som gloria stränderna är.

-

Vid Granön, mot Sullerö udde
står Kampstenar upp ur ditt djup
och Gäddholmen ligger som kudde
med bergknallens mossklädda stup
där Kalvön med tallar och granar
sig speglar i vidsträckt fjärd
där flyktande, glänsande svanar
gör rast på sin långväga färd.

Både nu och då

Foto Jan Emmervall 2017.

Kyrkrodden - historia och nutid

Förr i tiden rådde kyrkogångsplikt i Sverige. Den avskaffades 1809 - ett första steg till religionsfrihet. Men även utan tvång var det viktigt att ta sig till kyrkan. Det var där som man träffade andra i socknen och fick höra vad som var på gång. I Västervåla socken var de som bodde på västra sidan av sjön beroende av båt för att sommartid ta sig till kyrkan. I Djupnäs fanns en kyrkbåt som man 1858 låtit bygga på Sollerön i Siljan. På 1920-talet skänktes den till Vallby friluftsmuseum i Västerås. Där står den i ett litet båthus, dold för besökare, men med en fin och informativ skylt. Lyckligtvis är hembygdsföreningen och Engelsbergsgårdens Intresseförening gemensamma ägare till en kopia av denna kyrkbåt. Den byggdes år 2009 på initiativ av Jan Klasson i Ängelsberg och fick namnet Djupnäs II.

Varje sommar anordnas i samarbete med Västanfors-Västervåla församling en kyrkrodd i gammal tradition, dock i omvänd riktning mot forna tiders rodd. Turen startar i Ängelsberg och går till Djupnäs där en friluftsgudstjänst äger rum. Båten rymmer tolv roddare och sex passagerare och överfarten tar omkring en timme, beroende på vindförhållandena.

Det är en speciell upplevelse där man känner historiens vingslag. Så här rodde dom i gamla tider. Intensiv koncentration för att hålla takten i rodden, gemenskap och samarbete som för framåt.

Turen brukar äga rum den tredje söndagen i augusti. Om man inte vill ro men ändå vara med, så kan man ta bilen och se kyrkbåten när den startar från Ängelsberg omkring kl. 9:30 och när den kommer till Djupnäs ungefär en timme senare. Friluftsgudstjänsten med fika i Djupnäs är en trivsamt stund. Om det blir någon kyrkrodd i år är osäkert, men inte uteslutet. Håll ögonen öppna för annonsering hos hembygds- eller intresseföreningen.

En aktiv jubilar - Hjördis Gustafsson 90 år

Nu & Då vill gärna uppmärksamma och i efterhand gratulera en aktiv föreningsmedlem som nyligen fyllde 90 år; Hjördis Gustafsson på Poesivägen i Bondfallet. Lollo Horn skriver och berättar.

Hjördis föddes i Sättra brunn där hennes far ägde en bondgård. Familjen flyttade 1945 till Ängelsberg, där hon träffade sin blivande man Gunnar. De fick 2 barn, Sören och Eva.

Hjördis arbetade som slöjdlärare på Bromsbo skola åren 1958-1966. Hon har serverat och lagat mat på Odensnäs och hon har lett kurser i bland annat knyppling i Ängelsberg, Fagersta och Norberg.

Hennes engagemang på hembygdsgården började med att hon spontant hjälpte till

med kaffeserveringen i samband med Hembygdens Dag i början av 1970-talet.

Sedemera monterade hon och Gunnar upp stugan som blev pentryt på hembygdsgården. Hon sågade och Gunnar spikade och monterade inredningen. Hjördis lade även in golvet och spikade panel.

Efter att Gunnar gått bort 1998 gick hon en kurs på Stiftsgården i Rättvik för att kunna verka som kyrkvärd. Många är de bullar hon bakat, både till kyrkkaffe och hembygdsföreningen. Alla som ätit dem kan intyga att de är underbart goda. Hemligheten, säger Hjördis, är att hon bytt ut smöret mot rapsolja i degen.

Detta är bara ett axplock av hennes gärningar. Hjördis säger att det bästa med livet i bygden är att hon fått träffa så många fina människor i olika sammanhang. Hon har hjälpt och stöttat mig med de tre senaste utställningarna på hembygdsgården, med berättelser, kunskapsöverföring och alster. Jag vill uppmärksamma henne när hon vid 90 års ålder fortfarande är aktiv i sin hembygd och hjälper till att bevara bygdens fina historia och har även blivit en god vän.

Text och foto Lollo Horn